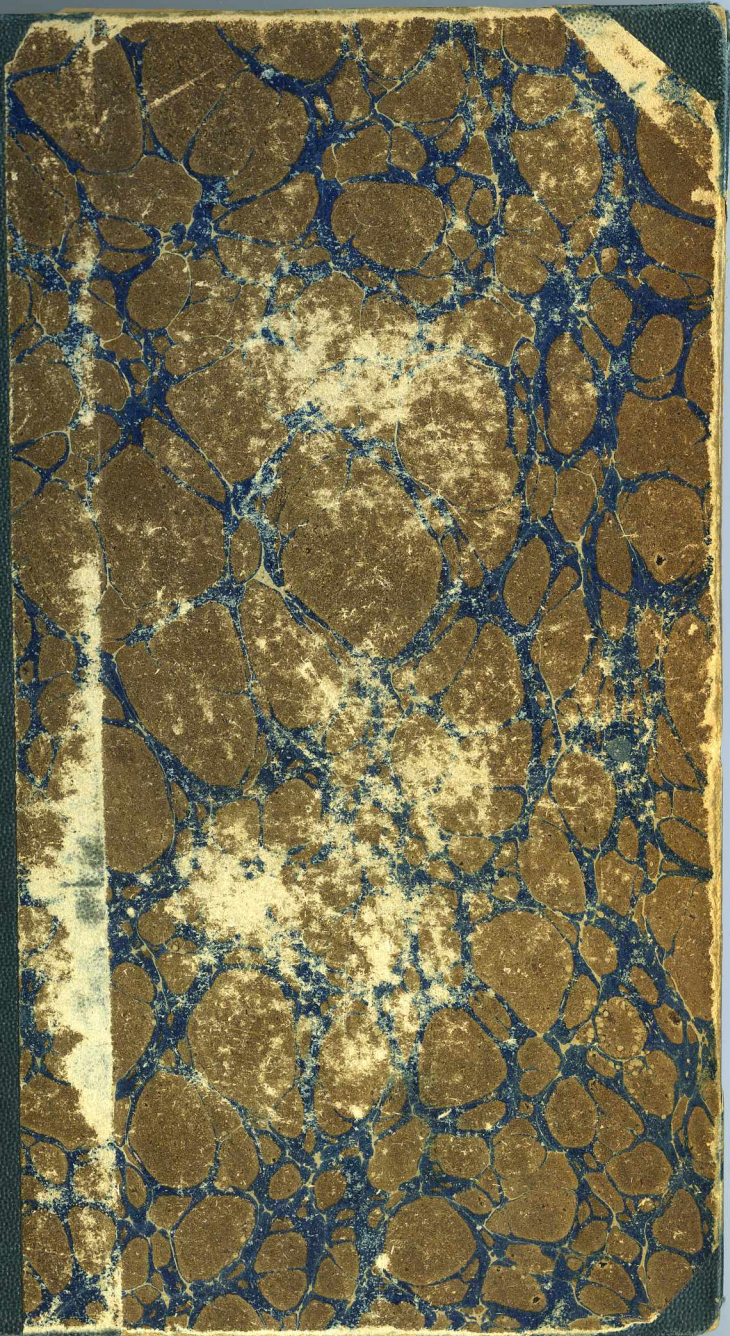

Politikai
röpiratok.

159.

159
1413

III. NAPOLEON TITKOS IRATAIBÓL.

A BERLINI UDVARNÁL VOLT FRANCZIA KATONAI
MEGHATALMAZOTT

B. STOFFEL EZREDES

J E L E N T É S E I

A POROSZ

HADSEREGRŐL ÉS NÉPRŐL.

FORDITOTTA

H O N V É D.

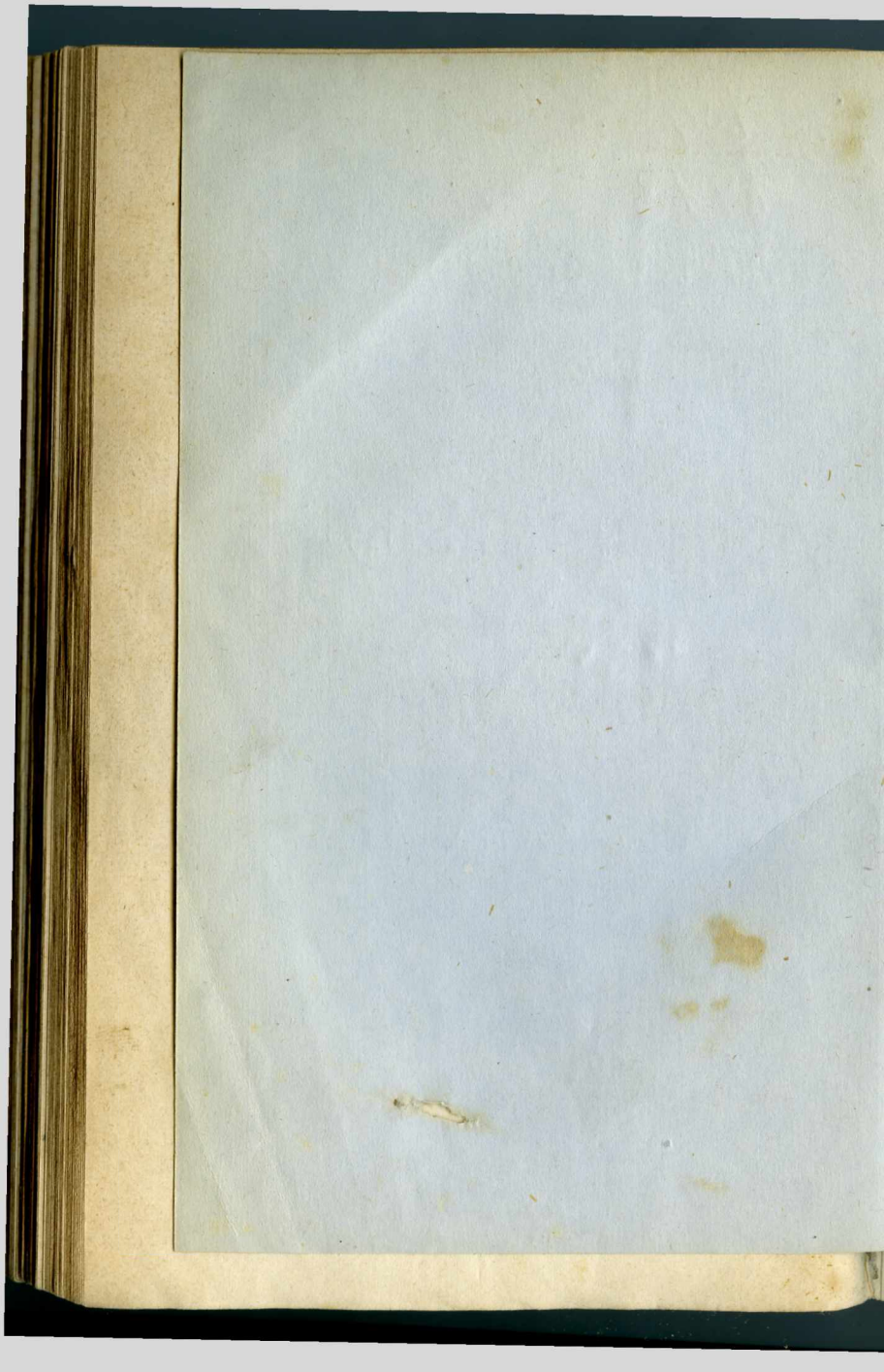
3.

PEST.

TETTEY NÁNDOR F. & SA.

1871.

Ára 40 kr.

III. Napoleon titkos irataiból.

A BERLINI UDVARNAL VOLT FRANCZIA KATONAI
MEGHATALMAZOTT

B. STOFFEL EZREDES

J E L E N T É S E I

A POROSZ

HADSEREGRŐL ÉS NÉPRŐL.

FORDITOTTA

H O N V É D.

PEST, 1871.

TETTEY NÁNDOR ÉS TÁRSA.

DE BALLAGI GÉZA.

NYOM. AZ „ATHENAEUM“ NYOMDÁJÁBAN.

A jelen okmányok, melyeket a Sedanra következett események folytán, a francia köztársasági kormány a tuileriák titkos levéltárában feltalált, első rangú adalék a második császárság elítéléséhez, és mint ilyen világszerte elismerésre találtak.

Szerzőjük b. *Stoffel*, III. Napoleon szárnysegédje, később ezredesi ranggal a berlini francia követség katonai attachéja. Ezen állásában a kitünő férfi a diplomata feladatának helyes megértésében, legnagyobb buzgalommal a német nép és hadsereg tanulmányozására adta magát, és hivatalos jelentéseiben lefektetett tapasztalatait és meggyőződését geniális határozottsággal és őszinteséggel a császár tudomására hozta.

Kiváló érdekekkel bir a jelen két „rapport,” melynek külön kiadására — miután már a „Hon“ hasábjain megjelent — általános becsén kívül, főkép az szolgálta indokul, hogy a bukott császár meghitt, terveibe mélyen beavatott barátjától, és Németországot ösmerő éleseszü francia hazafitól származván, nagy és új fényt vet a francia császári állam és társadalom hanyatlására egyfelől, és a föltámadó német birodalomra másfelől; és hogy föltesse az igazság, melyet magában foglal, és a tanulság, melyet különösen mi magyarok polgári és katonai viszonyainkra nézve belőle huzhatunk.

A fordító.

I. 1868. április 23-ki katonai jelentés.

A porosz hadsereg főlényének
elemeiről.

Azon különféle tanulmány közepette, melylyel egy állásomat betöltő tisztnek foglalkoznia kell, kivált egy kérdés az, mely önkénytelenül előtérbe tolúl:

Vajjon, ha ma vagy holnap Porosz- és Franciaország között háborura kerülne a dolog, birna-e a porosz hadsereg némely tekintetben szer-
vezetére, kiképezésére, katonai szellemére, fegy-
verzetére nézve, a francia hadsereg felett bi-
zonyos főlény (supériorité) elemeivel? És ha
igen, miben állnak azok? Végre mit kell ten-
nünk, hogy Poroszország mögött vissza ne ma-
radjunk.

Látni való, hogy e feladat megoldásánál, több ide tartozó kérdést mellőzendőnek tartok, mivel azt előre számba venni lehetetlen, mint p. o. a. fővezérlet bizonyosan nagyon fontos kérdését, és a két nemzet rendelkezésére álló segédforrások

és hadiszerek kérdését. Felteszem, hogy a két félnél mindez egyenlő. De még ily megszorítás-sal is, a tárgyalandó kérdés felette bonyolódott, — minthogy a hadsereg alkatelemeinek minden részleteit foglalja magában.

Szándékom a kérdést a legegyszerűbb fogalmakra visszavezetni és általános kifejezéseket kerülni, minő p. o. „Melyik hadsereg a legtökéleteseb?” Ily kérdés csak felületes elmétől eredhet, mely fölfogni nem képes, hogy válasz reá lehetetlen: mert annyi az összehasonlítandó tárgy, és eközt ismét annyi, mely felett ítéletet mondani alig lehetséges.

Én tehát arra fogok szoritkozni, hogy megjelöljem a fentebb érintett pontok között azokat, melyek háború esetére a porosz hadseregnek kétségtelen előnyt biztosítanak. Valamely hadsereg más irányábani fölényének elemei kétfélék: egyrészt állanak a nép jellemében, lelkületében, a hagyományokban, történelmében stb., ezeket erkölcsi elemeknek nevezem; másrészt pedig függnék a sereg szervezetétől, a tiszték, altiszték és katonák hadi képzettségétől, a hadszerektől, a fegyverzettől, felszereléstől, stb. — ezek az anyagi elemek.

Mindkettő tekintetében elállok a francia hadsereg megbeszélésétől: annak kitüntető sajátosságai eléggé ismeretesek. Poroszországban is minden felvilágosodott katona elismeri, hogy katonáink kitünőek, kivált nagyobb önértzet (individualité) élénkebb felfogás (intelligence) és hasonlíthatlan roham dolgában; a francia gondtalanságot, vidorságot itt katonai szempontból

nagyra becsülik; megengedik, hogy a mi katonáink jobb és leleményesb gyaloglók. *)

Továbbá elismerik itt azon előnyt is, melyet a hosszabb szolgálati idő, és annyi régi katona a francia seregnek szerez; végre irigylik tőlünk kivált altiszti karunkat. **)

Hogy itt csak a gyalogság fegyverzetét emlitem, nekem e tekintetben már többször volt alkalmam jelentést tenni, mint foglalkoznak itt a francia löfegyver előnyeivel, és törekszenek a porosz rendszert megfelelőleg tökéletesíteni. Erre a porosz hadsereg feletti észrevételeimnél még visszatérendek.

I. A fölény erkölcsi elemeiről.

Erkölcsi tekintetben két dolog az, mely a porosz hadseregnek Europa minden serege előtt kérdésen felüli előnyt biztosít: 1) az általános védkötelezettség, 2) a nép minden rétegét átható oktatás.

Általános védkötelezettség.

Szükségtelen újból bebocsátkozni azon erkölcsi becs mérlegelésébe, melyet a porosz hadse-

*) Poroszország részben lapály. Mondják, hogy a róna lakói nem oly jó gyaloglók mint a hegyes vidékéi. E különbség 1866-ban tűnt fel, midőn a szileziai hadtest sokkal kevesebbet szenvedett a csehországi menetek alatt, mint Pommeránia, Borussia, Brandenburg sík tartományok hadtestei.

**) A porosz sereg valójában szintoly rég szolgált altisztekkel dicsekedhetik mint a francia, de azok száma nagyon csekély: mi következménye az általános védkötelezettségnek, mely szerint évenként az egész évi járulék (contigent) lép a hadseregbe.

reg az által nyer, hogy soraiban a lakosság minden rendje és osztálya képviselve van és hogy ennek következtében azon tudat általános, hogy sorhad és honvédség az összes népet fegyverben képviselik. *) Bármelyek legyenek is netáni hiányai a porosz hadszervezetnek, mégis lehetlen nem csodálni e népet, mely — helyes megértésében annak, hogy valamint egyes embernél, úgy egész államoknál is az első feltét: a lét, — oda törekedett, hogy a hadsereget az államintézmények legfőbb, legtiszteltebbikévé tegye, s hogy minden fegyverképes férfit részesítsen azon kötelességben és becsületben, hogy hazáját védje, hatalmát növelje, és ebben a tisztelet és becsület legfőbb fokát lássa. **)

Mily dicső példával járnak elő, hogy csak azokat említem, a tisztek! Látni-e itt a születés vagy vagyon által kitünöket, mint másutt szánalomra méltó henyélésben élni? Legkevésbé sem! Minden nagy név a leggazdagabb családok tagjai szolgálnak a seregben, türik a katona élet fáradalmait és nélkülözéseit, s ilyenképen példájuk által hatnak.

E dolgok szemlélésénél az emberben nemcsak a tisztelet és becsület érzelmei ébrednek fel e markos és komoly nép iránt, de az ily intézmé-

*) Erről már 1866. évi jelentéseiben bővebben megemlékeztem.

**) Már többször említém, hogy Poroszországban minden tisztség, minden előny, minden javadalom a hadsereg, vagy azok számára van fentartva, kik abban szolgáltak. Ki bármely okból nem volt katona, államhivatalba nem jut, és városban úgy mint vidéken polgártársainak gúny tárgya. (Trop de zèle! A fordító.)

nyek által a hadseregbe öntött erő láttára mély aggodalmak töltik be lelkünket.

Iskolakényszer.

Az iskolakényszer elve Poroszországban már több, mint 30 év óta, sőt mondhatni nagy Frigyes kora óta van elfogadva; a porosz nép azért Europa legműveltebb nemzete is oly értelemben, hogy az iskolai oktatás minden osztályban elterjedt. Egyedül a lengyel részek állanak még a felvilágosodás viszonylagosan alacsony fokán.

Franciaországnak, hol az idegen nemzetekre oly kevés figyelemmel vannak, fogalma nincs a szellemi munka azon roppant tömegéről, melynek színhelye Észak-Németország. Néptanodáknak ott bővében vannak, és míg Franciaországban a szellemi tevékenység és értelmi termelés gyupontjait csak néhány nagyvárosban találni, addig Németország el van árasztva ily szellemi központokkal; felsorolásuk harmadnegyedrangú városokig vezetne. Nem terjeszkedem itt ki azon előnyökre, melyek ily előrehaladt, az egész népet átható műveltséggel a hadseregre nézve járnak. De nem különös-e, hogy Franciaországban nagy felvilágosodottsággal dicsekvő egyéniségek ezt tagadják? Nem annyira az, mint tagadni, hogy oktatás és nevelés az ember tehetségeit fejleszti, és öntudatát — emberi becséről nagyobb fogalmat szereztvén neki — növeli? Azon egyének állítják, hogy egy műveletlen, de harczhoz szokott katonából álló had megver oly sereget, mely kitünően iskolázott ugyan, de harcz tapasztalatok nélküli emberek

ből áll. Nem bánom; de kérdem, ki az a tábornok, ki csak egy perczig habozhatna, ha, — fizikai erő, a fegyelem és szolgáló idő viszonyait egyenlőknek feltéve, — választhatna két 100—100,000 emberből álló hadsereg vezérlete között, melynek egyikét merő Saint-Cyr vagy a politechnikus tanoda tanítványai, másikat Limousin-i vagy Berry-i parasztok képeznék.

Ha csak abban talál előnyt, hogy keret-csapatjait gyorsabban kiképezheti, a választás már el van döntve. A főelőny azonban abban áll, hogy az egyik hadsereg a másik felett tiszteres erkölcsi fölényvel bír; s itt megérintem, mit Csehországban 1866-ban porosz tiszték és altiszték szájából hallottam. A sikertök nagy részét embereik értelmi fölényének tulajdoníták, s nekem dicsekedve azt mondták: „Midőn az első ütközetek után katonáink először álltak szemben osztrák foglyokkal, azokat közlőrl megnézték, és szóba álltak velök, kik közt sokan alig tudták megkülönböztetni jobb kezöket a baltól, — akkor nem találkozott a mieink között egy sem, ki olyan emberekkal szemben fél-istennek nem hitte volna magát; s ezen öntudat megkétszerezé erőnket.“

Kötelességérzet.

Még egy tulajdonságát kell kiemelnem a porosz népnek, mely azt különösen jellemzi, s hadseregének erkölcsi gyarapításához nagy mérvben járul, értem a kötelességérzetét. Ez az ország polgárainak minden osztályában oly magas fokra fejlődött, hogy az ember azt annál inkább csodálni kénytelen, minél beha-

többan tanulmányozza a porosz népet. E körülmény okait fürkészni nem tartozván feladomhoz, meglelésem felemlítésével. A kötelesség iránti hajlam legkitünőbb bizonyítékát adják a különböző közigazgatási ágak minden rangu hivatalnokai; meglepő takarékoszággal díjazva, gyakran családdal megáldva, e hivatalnok-személyzet a legkisebb panasz nélkül, fáradhatlan buzgalommal egész napon át dolgozik, s nem érezteti, hogy kényelmesebb állásra váryódnék. „Őrizkedünk is rajta változtatásokat tenni,“ — mondá nekem e napokban Bismarck úr, — „e munkás hivatalnokvilág legjobban felel meg igényeinknek, és erőnk egyik főtámaszát képezi.“

II. A porosz hadsereg anyagi fölényéről.

Állandó különszolgálati ágak.

Mint Poroszország előnyére lévő elemét az anyagi fölénynek, legelől azon könnyűséget említem, melylyel az hadserege szervezetéél fogva, bizonyos különös szolgálati ágakat teremthet, mint pl. az ápolárok, vasuti századok, táviridosztályok stb. szolgálatát. 1866. évi jelentéseimben minden e különböző szolgálati ágazatokra vonatkozó részletet tudomásra juttattam, fejtettem azok teendőit és alakítását, személyekre és anyagra nézve; itt annak megemlítésére szoritkozom, hogy hála a honvédségi intézménynek, ezen szolgálati ágak a hadsereg minden számbeli

megrövidítése nélkül szerveztethetnek, és hogy azok már béke idején maradandó alakban állítatnak fel. Csak néhány szót még az ápolárokról.

Mi azokat Franciaország számára nem utánoztuk, hanem akkép intézkedtünk, hogy minden gyalog századnál mozgósítás esetében négy vagy öt ember bizassék meg a sebesítettek elhordozásával. Ez már valami; mindazáltal el kell ismerni, hogy jó eleve szervezett, meghatározott teendőkkel és szabályzattal ellátott századok jobb szolgálatot fognának tenni. Ha az ápolárok intézményének csak philantrop célja volna, akkor azt hallgatással mellőzhetnök, de nagy befolyása az ütközetek menetére kétségtelen. Mit tapasztaltunk ugyanis az olaszországi csatamezőkön? Alighogy megsebesült egy katonánk máris három-négy közel bajtársa kilépett a sorokból azon türgy alatt, hogy öt elvigye. Nem szünnék-e meg e komoly baj, ha a katona tudná, hogy a sebesültek segítségére külön és elégséges csapat van jelen a csatamezőn? A porosz betegvívő századok állanak a honvédség megsebesült oly vitézeiből, kik moralitásuk, jó viseletük s fegyelmükre nézve minden megkivántató bitosítékot nyújtanak. Féltő vagyok, hogy a mi századonkénti négy-öt emberünk nem ad oly garantiát.

A gyalogság tüzelése.

Ha 1866. évi mintafegyvertünk (chassepot) valóban bir mindazon tulajdonsággal, melyet neki tulajdonítanak, akkor Franciaországnak

Poroszországot e pontban nem kellend irigyelnie, mert előnyben lesz előtte. Másrészt tagadhatlan, hogy ha a két nép vérmérsékletét egybe hasonlítjuk, a porosz gyalogság tüzelése egyenlő fegyverzetnél pusztitóbb lesz a francziánál. A porosz katona, ki a francziánál kevésbé enged az első benyomásnak, hidegebb vérrel és biztosabban fog czélozni.

Évélemény a porosz hadseregben általános s én gyakran hallom azt nyilvánítani. Hozzáteszem, hogy minálunk nem értenek ugy a löoktatáshoz, mint Poroszországban. Minden zászlóalj itt éven és fejenkint 120 töltényt kap, bármióta legyenek is az illetők zászló alatt és 4000 töltényt a nagyobb gyakorlatokra. Ekivül a tüzérség azon zászlóaljnak, mely czéllövés után a felhasznált ólom súlyának harmadánál többet szolgáltat be, e többlettel arányos töltényösszeget enged át. Ezeket a kevésbé gyakorlott lövészekkel használtatják fel; miből következik, hogy minden katona évenkint 120-szornál többször lö a cél felé. Az ezred összes tiszti kara részt vesz a lövésben és a lölajstromba be van vezetve. Ezredesek és tábornokok vannak jelen az év végén tartott vizsgálatoknál, hogy így megmutassák, mily nagy súlyt fektetnek a lögyakorlatokra; mert már néhány év óta általános a meggyőződés, hogy minél tökéletesebb a gyalogság löfegyvere, annál inkább szükséges a löoktatásra nagyobb gondot fordítani.

A tüzérség tüzelése.

Ezzel tisztába kellene jönnünk, ha háborura kerülne a dolog. Az anyag tekintetében a porosz

tüzérség jóval felette áll a mienknek. Igaz, a mi tábori ágyutalapaink könnyebbek mint a poroszoké, és lövegfogataink mozgékonyabbak; de a porosz 4 és 6 fontos lövegek biztosabban találnak és tovább hordanak mint a mieink. Ama német jegyzék, melyet febr. 20-án kelt utolsó jelentésemhez mellékelék, e tekintetben kizár minden kételyt. Azonfelül a porosz lövegek a mieinknél sokkal gyorsabban tüzelhetnek. Honnan van, hogy tűzértiszteink jelentékeny része ezt nem tekinti számbaveendő előnynek, s azt állítja, hogy a mi ágyuink elég gyorsanlőnek? Mint-ha háboru alatt oly viszonyok be nem állhatnának, melyek kívánatossá tennék, hogy a kellő pillanatban az ellenséges csapatokra vagy tűzérsegre egy negyed vagy ötöddel nagyobb számu lövedék vettessék.

A mi a porosz ágyuk nagyobb találó képességét illeti, az oly lényeges pont, hogy azt egy külön jelentés tárgyává teendem.

A porosz tűzészemélyzet azon okból, mert a tűzerek alig maradnak két évig tetteleges szolgálásban, korántsem oly kiképzett mint a mienk.

A tiszteket illetőleg, bár ezek ellenkezőleg azzal, mit Franciaországban és máshol látunk, a többi fegyvernem tiszteinél kevesebb becsülésben részesülnek, mégsem állanak katonai műveltségre semmivel a francia tűzértisztek mögött.

P o r o s z é s o s z t r á k t ű z é r s é g .

Itt helyén van közbevetőleg egy az 1866-ki háboru óta becsuszott balitéletről megemlékezni.

Azt irták és híresztelték ugyanis, hogy az osztrák tűzérség jobb a porosznál. Ezen állítás

osztrák eredetű, mi elegendő okot szolgáltathattott volna helyes voltának gyanuba vételére.

Az előtt, ki a csehországi hadjárat részleteit ösmeri, a tévedés nyilván való. Ha megelégedtek volna annak mondásával, hogy az osztrák tüzérség a porosz tüzérségnek többet ártott mint megfordítva, igazat mondtak volna.

Poroszország épen 4 és 6 fontosainak anyagát bronceból aczéllá való átváltoztatásával elfoglalva, kényszerülve volt, a bronce anyagból való 12 fontosak egy harmadával sikra szállani. Ez utóbbi anyagszer pedig minden érték nélkülinek mutatkozott, mert nem vala alkalom, a hol e tizenkét fontosak az osztrák tüzérség öntött és messzehordó lövegével mérközhettek volna. Valamennyi porosz tüzértiszt nekem bevallotta, hogy elejétől végig csak a legnagyobb zavarban érezte magát.

A háboru hadászati viszonyai következtén, a legtöbb tütközetben a poroszok léptek fel támadólag, Nachod, Skalitz, Trautenau mellett keskeny szorosakból kitörő hadosztályaik az osztrákokat már állásban találták; miből világos, hogy a porosz tüzérség helyzete sokkal súlyosabb volt, mert ösmeretlen terepen haladéktalanul volt kénytelen állást foglalni. A koenigraetzi esata erre a legjobb példa. Az osztrák tüzérség már jóelőre minden a Maslowiedtől Primig elvonuló magaslatokon kínálkozó fedett es előnyös állást elfoglalt volt, mig a támadó porosz tüzérségnek meg kellett küzdenie mindazon nehézségekkel, melyek előnyös állás gyors megválasztásával uralt terepen járnak.

A porosz tüzérség tehát a csehországi hadjárat

alatt anyagszere egy harmadának semmi hasznát nem vehette, s neki jutott a nehezebb szerep a különböző ütközetekben.

Ez kettős oka annak, hogy az osztrák tüzéség a porosznak csakugyan nagy kárt okozott. Azonban ismétlem, hamis állítás, hogy az előbbi fölényben van a porosz felett.

A porosz anyagszer jobb az osztráknál, mi az említett német jegyzékből világos; és a porosz tüzértisztek iskolázottabbak mint az osztrákok. Azt nem tudom, vajjon a legénység kiképezettségében van-e nagy különbség.

Ezen eltérésem czélja nem volt más, mint egy mindinkább becsuszó balítélet felfedezése. Ami annak keletkezésére okot szolgáltatott, az azon tény, hogy Koeniggrätznél az osztrák tüzéség egy része hősiessé önfeláldozást tanusított, midőn a nap vége felé a visszavonulás fedezését megkísérlé.

A porosz hadsereg fölényének elemei tehát az előbbieket szerint a következők:

Mély és üdvös öntudat, a katonai szolgálat kötelessége iránt a hadseregben, mely az összes férfi lakosságot, minden műveltséget és tapasztalást magában egyesíti s magát mint felfegyverezett nemzet érzi.

A hadsereg szellemi műveltségének foka, mely következménye az általános, minden néposztályt átható alapos oktatásnak s mely itt magasb, mint bármely más országban.

[Az államhivatalnokok fel-

áldozó szolgálati buzgósága, mely sokkal élénkebb, mint Franciaországban.

Külön szolgálati ágak, (mint vasuti és ápolárszázadok, távirások), melyek állandóan és a leguagyobb gonddal szervezvék, a nélkül, hogy a harczoló állomány hátrányára volnának.

Félelmes gyalogysági tüzelés, mely az északnémet vérmérsékletnek és a lö-oktatásra fordított rendkívüli szorgalomnak köszönhető.

Végre a mienket találó képesség, lőtávolság és gyorsaság tekintetében messze túlhaladó tü-z é r s é g i a n y a g s z e r.

A porosz vezénykar felsőbbisége.

A fölény valamennyi elemei közül, melyekből Poroszország egy közel háboruban hasznot húzhatna, föltétlenül a legfőbb, és kétségkívül a legbizonyosabb volna a porosz vezénykar szervezete.

Fennen és mint megdönthetlen igazságot kell hirdetnem, hogy a porosz vezénykar Európa legkitünőbbike; a mienk nem mérkőzhetnék vele. 1866. óta jelentéseimben szünet nélkül fejtegetem ez ügyet s oda törekszem, hogy kimutassam, mily kikerülhetlen, mily sürgős oly rendszabályokra gondolni, melyek a mi vezénykarunkat a porosz magaslatára emelhetnék.

Mínthogy meg vagyok győződve, hogy az

északnémet hadsereg egy jövődő háboruban vezénykarának szervezetéből nevezetes előnyt fog huzni, és hogy akkor hátramaradásunkat még mélyebben kellene fájlalnunk, ismét visszatérek e, nézetem szerint, döntő kérdésre. Nem hallgathatok róla; meggyőződésemm e tekintetben oly erős, hogy a legélénkebb aggodalommal kiáltom: Caveant consules!

Ha másképen tennék, kötelességem ellen cselekednék.

Előadom tehát a porosz vezénykar összetételét és az alapját képező elveket. Ebből aztán könnyen megérthetővé lesz, mért áll e testület oly magasan a francia táborokar felett.

Első ismeretségemet porosz vezénykari tisztekkel az 1866-ki háborúnak köszönöm, mely alatt én Prágában találkoztam velők. Mindjárt kezdetben csodálatra ragadtak érdemeik; valamennyinél, kivétel nélkül, ritka belátást és mély katonai szakismereteket tapasztalék. Minél gyakrabban közlekedtem e tisztek nagy részével, s minél jobban ismertem meg őket, annál inkább nőtt csodálatom. A tisztikar minden rangfokozatában komoly, mély belátásu és érett ítéletű férfiakra találtam.

Érdekkel járt e tényállás okait fürkészni, s én tehát a porosz vezénykari testület szervezetének tanulmányozására adtam magamat.

A porosz vezénykarszervezete.

Poroszországnak nincs a vezénykar szervezeteire vonatkozó törvénye, sem szabályzata. Azon helyes elvből indulnak ki, hogy a vezénykari

tiszt a hadsereg legműveltebb és legtehetsége-
sebb tisztje kell hogy legyen.

Ha közömbös, mondják, hogy a gyalog vagy lovasszázadot vezénylő csapattiszt bir-e vagy sem széles katonai ösméretekkel, az nem áll a vezénykari tisztre nézve.

Ennek oly különféle teendője, azon befolyás melyet mindennemű jelentései a tábornokok elhatározásaira gyakorolnak, kivált ma, midőn a sergek óriásiak és a harcterek roppant terjedelműek, kívánatossá sőt nélkülözhetlenné teszik, hogy műveltsége sokoldalú és természetes tehetségei kitűnőek legyenek. *)

Miután belátták, hogy a vezénykari tiszteknek az értelmiség virágjának kell lenniök, — mit tettek ezen elv helyes alkalmazására? — Azt állapították meg, hogy őket az összes hadsereg tisztjei közül szemelendik ki, bármely fegyvernemhez tartozzanak is, s hogy az erre alkalmas fiatal embereknek az előléptetés tekintetében nevezetes előnyt engedendnek, azon lehetőség fentartásával, hogy e tiszteket bizonyos időben a vezénykar kötelességéből elbocsáthassák, ha tehetség és szorgalom dolgában kívánni valót hagynának. Ezen intézkedés szükségképi folyománya az : hogy a vezénykarba csak fiatal, dicsvágyó, tehetséges és szorgalmas tisztetek lépnek ; dicsvágyók, mert gyorsabban avancirozhatnak ; tehetségesek és szorgalmasak, mert tudják, hogy

*) II. Frigyes emlékirataiban gyakran emeli ki tanult és értelmes vezénykari tisztetek szükségét. Ilyenek hiányában látja a Malplaquet és Lützen melletti csaták elvesztésének okát.

ha bevégzett tanulmányok után az igéreknek meg nem felelnek, előbbi fegyvernemökhöz viszsaküldetnek.

Hogy az előléptetésbeni előnyt, melyben a vezénykari tisztek részesülnek, megértjük, tudnunk kell, hogy a porosz hadseregnek nincs az előléptetést szabályzó törvénye, s hogy ott csak rangkor (ancienneté) szerint történik az előléptetés. Tényleg a királynak fen van tartva azon joga, hogy a tiszteket tetszés szerint magasb rangra emelheti, de ezen jogával a király nem él, csak igen kivételes esetekben, és minthogy az ily kivételesen előléptetett tisztek csak egy harminczadot vagy negyvened részt tesznek, általában mondhatni és ismétlem, hogy a tisztek előléptetése rangkor szerint történik. A vezénykarba befogadott tisztek ellenben átlag 7—8 évi előnyt nyernek a hadsereg többi tisztei irányában.

A vezénykar tiszteinek kiszemelése.

Most részletekbe bocsátkozom, melyekből a porosz vezénykar összetételére alkalmazott szabályok lesznek érthetőkké.

A porosz, vagy helyesben az északnémet szövetségi hadsereg, mely — mint tudva van — állandó területi hadtestekből áll, állandó vezénykari főnökkel is bír, s ez Moltke tábornok. Ő csaknem független feje a külön testületnek tekintett vezénykarnak; ő választja a befogadandó és alkalmazandó tiszteket; ő nevezi ki azokat magasb rangfoko-

zatra, (a minister a helybenhagyással elégszik meg); ő osztja be azokat a hadsereg különféle szolgálati ágaiba; hatalma ugyszólván korlátlan (discretionair), s ezen állása, mely Franciaországban értelem nélküli volna, itt igen jól érthető, oly általánosan elismertek Moltke tábornok érdemei s feddhetlensége, és a hadseregnek, mint állandó testületnek, ily polczra való szüksége.

Minden hadnagynak, bármely fegyvernemhez tartozzék, szabadságában áll három, az ezredben töltött év után a berlini hadi akadémiánál felvétel végett jelentkezni. E hadi akadémiának, a fensőbb katonai tudományok ezen iskolájának Európában párja nincsen, mind a tanárok érdemeire, mind a tanulmányok minőségére és terjedelmére nézve. Nem külön vezénykari tanoda ez; ezélja sokkal terjedtebb, és abban áll: hogy a tiszték szabad választás és hajlamból ösmerkedjenek a hadi tudomány magasb részeivel, és vegyenek részt oly oktatásban, mely magasb szellemi kifejlésük alapját képezheti s őket a vezénykarban szolgálatra vagy felsőbb csapatvezényletre képesíti. *)

Nem szükséges itt a tanulmányok kimerítő tervét előadnom, az e jelentéshez mellékelt, a

*) A porosz hadsereg majdnem valamennyi mai tábornoka a hadi akadémiának volt növendéke, és három negyedrésze szolgált a vezénykarban. E viszony még növekedőben van. A mi polytechnikai tanodánk, a metzi és st.-cyri intézetek csak egyszerű szakiskolák a berlini hadi akadémia terjedelmes programjához képest.

hadi akadémiára vonatkozó szabályzatból látható. Csak azt akarom kiemelni, hogy a tanítás a következő tudományokra terjed ki: harcászat (elméleti és gyakorlati), hadtörténelem, fegyvertan, ideiglenes és állandó erődítéset, az ostromok története, tereptan (elméleti és gyakorlati), vezénykari szolgálat, katonai földrajz, közigazgatás, és mint melléktanulmányok: számtan, mértan, világtörténelem, irodalom, a bölcsészet elemei, általános földrajz, vegytan, kísérleti természettan, végre francia, angol és orosznyelv.

Szigoru felvételi vizsga után, melyre évenként átlag 120 hadnagy jelentkezik, 40 az akadémiába lép, ki mind, többé kevésbé, a vezénykari pályára kívánkozik. A tanulmány okt. 1-én kezdődik és három évig tart. Az első tanév kilenc hónapig tart, mely után a tisztek illető ezredeikhez visszatérnek, hol három hónapig maradnak, s az őszi hadgyakorlatokban részt vesznek.

Hasonlóképen történik ez a második évben. A harmadikban a növendékek már a vezénykari szakismeretekben oktattatnak, s a tizedik hónap a tanárok vezetése alatt utazásra fordítatik, melyet „vezénykari utazásnak“ neveznek, s melynek vidékét rendszerint a véletlen határozza meg.

A hadi akadémia növendékei első kiválasztása.

A hadi akadémiában töltött három év után valamennyi hadnagy ezredéhez visszaküldetik. Az akadémia igazgatói és tanárai M o l t k e

tábornoknak kijelölik a tehetség és szorgalom tekintetében legkitünőbb tiszteket. Ezek közül tizenkettő kiválogattatik, minél gondoskodnak arról, hogy ezek között a különböző fegyvernem (gyalogság, lovasság, tüzérség) képviselve legyen, s e tiszteket a három tanévre következő év folytán 6—9 hónapra egy az illető fegyvernemétől különböző ezredbe osztják. A kik már most itt is ügyességről és buzgóságról tesznek bizouyságot, — azokat Moltke tbk befogadja a nagy vezénykarba, s Berlinbe „szolgálattételre“ mint itt mondják, hívja be.

Ők megtartják eddigi egyenruhájukat és fegyvernemök tisztí rangját. — Azon idő, melyet a tisztek a nagy vezénykarban töltenek, (másfél—két év), jövő pályájukra nézve főfontosságú időszak, mert ez ugyszólván a vezénykar felsőbb iskolája, melynek közvetlen főnöke maga Moltke tbk. Ez maga oktattván őket, megösmertedik velök s saját tapasztalásából ítélhet felettük.

Ő ösmerteti meg őket a nagy vezénykar hat alosztályának teendőivel, ő tart velök tanácskozásokat, ő osztogat nekik általa feltett kérdéseket, melyek megoldását azok írásban kötelesek beadni; ő olvassa és ítéli meg e dolgozatokat az egybegyült tisztek előtt, azonban mindig a szerző nevének elhallgatásával, részint azért, hogy a gyengébbekre rá ne ijessen, mind azért, hogy a tehetségesebbek hiuságának ne legyezzen.

Második választás.

A nagy vezénykarban töltött ezen idő után Moltke tábornok a tisztek közül, de tudtuk nél-

kül, végleges választást tesz. O már most is nevezhetné ki vezénykari tiszti rangra a kiket arra érdemeseknek tart; de nehogy a mellőzendő pályázókat megsértse, a tiszteket kivétel nélkül még utolszor illető ezredükhez küldi. A kikre a választás nem esett, ott is maradnak, s pályájukat fegyvernemökben folytatják, a kiállott vizsgáknak csak emlékét élvezvén. A többiek néhány hónap mulva századosi ranggal vezénykari tisztekké neveztetnek ki, és a vezénykar egyenruháját veszik fel.

Gyalogsági századoszá való előléptetés.

Moltke tábornok mint a hadsereg vezénykarának állandó főnöke, a kinevezett századosokat szükség szerint maga osztja le a különböző szolgálati ágakba. Néhányat a nagy vezénykarban tart meg, s oly murkálókat biz rájuk, melyekben különösen kitűntek; nagyobb részét pedig a hadtestekhez és hadosztályokhoz küldi, hol azoknak részletes szolgálatával kell megismerkedniök. De ott őrizkednek azután e tiszteket időt rabló irományokkal tulhalmozni. Az irományokat tisztek felvigyázata alatt álló altisztek és katonák végzik, és a tisztek ez alatt, ellenkezően azzal mit Franciaországban látunk, idejüket hasznosabb és hozzájuk méltóbb dolgoknak szentelhetik. Két vagy harmadfél év lefolyta után e századosok felhagynak a vezénykari szolgálattal, és a csapat valamelyik ezredébe tételnek át, de soha abba, melyben azelőtt mint hadnagyok szolgáltak, nehogy azon bajtársaikkal jöjjenek érintkezésbe, kiket rangban

megelőztek. Ott mindegyikök a fegyvernem szerint, egy gyalog- vagy lovasszázadot, vagy üteget kap vezénylete alá.

Előléptetés lovasszázados sá.

Két a csapatban töltött év után e tisztek, ha kívánják, lovasszázad stb. vezényletére neveztetnek ki, vagy pedig ismét a vezénykari tiszttel jellegét és egyenruháját veszik fel. Utóbbiakat Moltke tbk. szükség szerint, vagy a hadtestek vezénykarainál vagy a berlini nagy vezénykarnál alkalmazza. Még egyszer kell kiemelni a vezénykarnál elfogadott folytonos vizsgálatok és megrostálások ezen rendszerét, mert ha észreveszik, hogy a nagy vezénykarban vagy a hadtestek és osztályokban alkalmazott századosok közül találkoznak, kiknek buzgalma lankad, vagy tehetsége tulbecsültetett, akkor azokat nem nevezik ki lovas- vagy gyalogszázad stb. parancsnokaivá, hanem fegyvernemök szolgálatában hagyják meg, s ezek aztán soha többé nem fognak vezénykari tiszti szolgálattételre fordíttatni.

Mielőtt tovább mennék, elmondom miben áll a vezénykar tiszteinek nyújtott nagy előny; főképen áll az a századosi rangból lovasszázad stb. parancsnokává való gyors előléptetésben; ez által 6—7 évi előnyt nyernek, egy évet már a százados sá való előlépésnél nyertek, s így az átlagos előny 7—8 év.*)

*) Képzhetni, hogy e tisztek a többiek irigységének tárgyai. De ezen érzelem korlátolva van a vezénykar érdemeinek és munkálkodása eredményeinek általános elismerése által.

A vezénykari tisztek váltakozó átlépése a csapatba.

Miután a vezénykari tisztek a lovasszázad stb. vezényletét megkapták, többé nem élveznek semmiféle előnyt az előléptetésnél. Itt azon feltűnő észrevételem van, hogy állandó szabály, miszerint a vezénykari tisztek minden rangfokozatból csak akkor léptetnek elő magasb rangfokozatra, ha mindannyiszor a vezénykarból kilépve, legalább egy évre térnek vissza a csapat szolgálatába. Ilyképen a vezénykari őrnagy, mielőtt alezredessé előléptetnék legalább egy évvel, kapja a zászlóalj, vagy több lovasszázad, vagy üteg valóságos vezényletét. Hasonlóképen az alezredes egy évvel mielőtt ezredessé nevezetnék ki, egy gyalog-, vagy lovas- vagy tüzérezred élére állítatik. Az ilyen tisztek aztán nem szoknak el a lótól és a csapatvezénylettől.

A vezénykar számára az összes hadseregből kiválasztott tisztek.

De még mindezzel sem elégszenek meg arra, hogy a vezénykarból derék testületet (corps d'élite) alkossanak. Valamennyi tiszt, kiről eddig szó volt, egyformán lépett a hadi akadémiába. 120 jelentkező közül 40 vétetik fel s a növendékek közül ismét 12 válogattatik ki a vezénykar számára. De azt a kérdést tették fel maguknak, vajjon a hadsereg még három évet nem szolgált számos hadnagyai között nincs-e sok kitűnő egyéniség, ki nem jelenkezett, vagy nem jelentkezhetett az akadémiába és azon 80 kizárt je-

lentkező között is nincsenek-e, kik igenis képesek a vezénykarnak jó szolgálatakat tenni. S nem is ejtették el e második módozatot sem jó vezénykari tisztek nyerésére s következőképen intézkedtek.

A hadsereg ezredesei felszólíttatnak, hogy nevezzék meg a tbnokoknak, s ezek Moltke tábornoknak azon tiszteket, kik ösmereteik terjedelme, hivatásuk szeretete és képesség által kitűnnek; s itt meg kell jegyezni, hogy a parancsnokok ebbeli buzgósága inkább korlátolást, mint serkentést kíván, mert minden ezred vezénylője azt óhajtja, hogy ezredének tisztei becsültessenek és minél gyorsabban avancirozzanak. Moltke tábornok e megnevezett tiszteknek megoldandó kérdéseket, feladatokat oszt ki, s ha megfelelnek, magához hívja a nagy vezénykarba. Ha ott valódi képességről tesznek tanuságot, Moltke őket vezénykari tisztekké nevezi ki, s őket e szerint foglalkoztatja. Ellenkező esetben visszaküldi őket ezredökbe, hol ők persze egy ideig bajtársaik gunytárgyai.

Már fentebb említém, hogy a hadtestek és osztályok vezénykaraiban a szükséges írásbeli munkálatokat altisztek és katonák végzik, mi a tiszteknek lehetővé teszi, hogy idejüket hasznosabb dologra fordítsák. Ugy is van, mert a tulajdonképi szolgálaton kívül, e tisztek a tábornokoktól katonai feladványokat kapnak megoldásra, s minden hadtest vezénykarának összes tisztei évenként egy u. n. vezénykari utazást tesznek. A berlini nagy vezénykar tisztei is Moltke tábornok személyes vezetése alatt hasonló uta-

zásokat tesznek majd e, majd ama tartományba, melyek két-három hétig tartanak.

A porosz vezénykar fölényének okai.

A mondottakból világos, mik a porosz vezénykar fölényének okai:

1. A tisztek kiválasztása az egész hadseregre terjed ki, minthogy minden hadnagynak, a fegyvernem külömbisége nélkül, szabadságában áll, magát felvétel végett jelenteni.

2. Csak dicsvágyó, értelmes és szorgalmas tisztek jelentkeznek, dicsvágyók, mert gyorsabban óhajtanak előlépni, értelmesek és szorgalmasak, mert tudják, hogy egész pályájuk alatt folytonos munkának és megrostálásnak lesznek kitéve.

Ugy tehát, azon helyes elvből kiindulva, hogy a vezénykar tisztei a hadsereg kiválasztottjai kell, hogy legyenek, és az előléptetésbeni előny által azokat kitüntetvén, Poroszország azt érte el, hogy övé Európa legműveltebb tiszti testülete. Minél több alkalmam van azt a mienkkel összehasonlítani, annál inkább csodálom fölényét.

Nem mintha a mi táborkarunk nem birna tisztekkel, kik nem volnának ép oly kitünőek mint a porosz vezénykar legjobbjai. Ennek nincsenek is középszerű tisztei! És mi nálunk ellenben hányan vannak, kiknek ösmeretei távolról sem kiélegítők.

Hányat találni minálunk, kik semmiféle térképen nem tudnak eligazodni, kik a különböző fegyvernemek hadműveleteiről fogalommal sem

birnak, kik sohasem tanulmányoztak egy ujkori hadjáratot, s kik végre (az 1859-ki hadjárat azt fényesen bebizonyítá) még egy gyalog-dandár vagy lovas-ezred számára sem képesek megfelelő táborozó helyet kikeresni. A poroszoknál ilyesmi meg nem történhetik, mert oly tiszteket ők nem tűrnek a vezénykarnál.

Nem rajtam áll az eszközöket kijelelni, melyek vezénykarunkat alárendelt áliásából kiemelhetnék, de hiába is kutatom, mily elveken nyugszik szervezete. Vajjon nálunk is a vezénykar tisztei mint Poroszországban, a hadsereg díszét, virágját képviselik-e? Legkevésbé sem. Nálunk a vezénykari tisztek megválasztása esélytől, egy 21 éves korukban tett vizsgától függ, minthogy mi azok legnagyobb részét a Saint-Cyri tanoda legjobb bizonyítványait bíró tanítványai közül választjuk.

De, nyiltan szólva, nyujt-e ez elegendő biztositékot egy oly pályának, mely a porosz példa szerint, középszerűséget nem tűr, egész tartamára, egészséges ítéletre, munkakedvre, különös tehetségre nézve? Es e fiatal emberek mégis mindvégig táborkari tisztek maradnak. Miután a tanodából kiléptek, a katonai pálya iránt rendszeren a legesekélyebb hajlamot sem tanusítják; ha restek is és tudatlanok, mit árt az nekik! Háboruban aztán e tehetetlen vagy roszakaratu tisztekre bizunk oly teendőket, melyek ítélőtehetség, ösmeretek és tetterő tekintetében a lehető legtöbbet igénylik. Oda vitt minket minden elv hiánya. Mily másképen fogják fel a poroszok e functiók fontosságát! Ismétlem, ezek tán menthetőnek találják, ha egy csapattiszt

hanyag vagy középszerű, de soha sem a táborkarban. És hogy csak a physikai ügyességet hozzam fel, találni-e itt, mint Franciaországban, tiszteket, kik képtelenek lóháton futtatva, 1 mérföldet megtenni? Én jól ismerem a porosz vezénykart, s bizton állithatom, hogy Moltke tábornok azon tisztet, ki a lovagláshoz tökéletesen nem ért, tüstént elbocsátaná a vezénykarból. Ő maga jó példával jár elő s naponta lóháton tesz sétát. —

Altalában itt, s ezt jó lesz Franciaországban tudomásul venni, fáradhatlanul azon vannak, hogy valamennyi államügyben, katonáiban úgy mint polgáriban, a tökély lehető legmagasb foká éressék el. Kivált a hadsereg tekintetében e gondviselés a leglelkiismeretesb módon vitetik keresztül. Ez határozott végrehajtása I. Frigyes utódaira hagyott azon irányelvének: Poroszországnak mindig előrsön kell állania (toujours en vedette). Ha szabad volna a lovászok műnyelvének egy kitételével élnem, én azt mondanám, hogy a porosz nemzet mai nap minden erejével neki ereszkedett (en plein entrainement).

Szándékom nem lehet mindazon hiányokat elősorolni, melyek vezénykari testületünknek mind szervezetére, mind igazgatására nézve sajátjai; czélom csupán azon okok felderítése, melyek a porosz táborkart a mienk fölébe helyezik.

Sajnálatra méltók azon számos francia tisztek, kik épen szellemi erejük férfias teljében, a vezénykar valamelyik irodájában oly irnoki teendőkkel vannak tulhalmozva, melyeket minden értelmes altiszt ép úgy végezhetne. Mennyi

eltékozlott idő, mennyi veszendőbe ment intelligencia! Ezek után nem lehet csodálkozni, ha tiszteink még osztrák katonai lapoknak is gúnytárgyul szolgálnak, a mint erről többek közt a Bécsben megjelenő „Kamerad“ illető számaiból meggyőződhetni. E lapok tiszteinket tudatlanoknak nevezik, munkáikat tiszthez nem méltóknak mondják, s kicsufolják a csapat előtti magatartásukat. A mi az értelmes porosz tiszteket illeti, úgy azok annál inkább ütköznek meg vezénykarunk szervezetén, minél hajlandóbbak hadseregünk jó oldalait is elismerni. De fel nem foghatják, hogy valaki jó tábornoki tiszt legyen, azon egyszerű oknál fogva, mert 21 éves korában katonai iskolából kilépven, jó vizsgát tett; s véleményök az, hogy jó vezénykari tiszt szükség esetében több mértföldet is vágatva tudjon tenni; hogy legalább egy idegen nyelvet birjon; s el nem képzelhetik, hogy soha ne vezényelt legyen sem századot, sem zászlóalj, sem ezredet.

Ezzel korántsem azt akarom mondani, hogy a mi vezénykarunk számára a porosz szervezetét kelljen elfogadnunk. Semmiképen sem. Ha az célba is vétetnék, keresztül nem volna viheto a tisztek általános előléptetése miatt, mely nálunk egészen más. De ugyanannak a problémának, mely számunkra a lehetőleg legjobb vezénykar teremtése volna, több megoldása is lehetséges, mely fontos feltételektől függ. Feltéve már most, hogy vezénykarunk javítását szükségesnek elismerjük, az első kérdés az volna: vajjon nem fogadandó-e el a poroszok által alkalmazott azon igen helyes

irányelv, hogy a vezénykarnak a hadsereg elitejének kell lennie. Ez elvet egyszer elfogadva, folyamánjai nagy nehézség nélkül valóznak létesíthetők.

Munkám végére érve kinyilatkoztatom, hogy meggyőződésem szerint sürgető szükség oly utról és módról gondoskodni, mely vezénykarunkat súlyedt állapotából felemelhetné. Még egyszer mondom, hogy ezen alárendelt állása mindenki előtt, ki a porosz táborkar tanulmányozására fordította figyelmét, nagyon is szembetűnő és kétségtelen. És tuzás nélkül, szigoru megvizsgálás és érett megfontolás után fentebb kimondtam: A porosz hadsereg fölényének legnagyobb elemét a legközelebbi háboruban a porosz vezénykar fogja képezni.

Én csehországi tartózkodásom alatt és később is, számos oly történeteknek voltam tanuja, melyek egyéni jellegöknél fogva az 1866-ki háboruról tett jelentéseimben helyet nem foglalhattak. Számomra azokból mint kétségtelen igazság következik, hogy a porosz hadsereg a siker nagyobb részét a táborkar tiszteinek köszöni, sőt nem mondok sokat ha azt állitom, hogy e tisztek egyedül nyerték meg az 1866-ki hadjáratot.

Hány esetet sorolhatnék fel, melyben e tisztek, kik mind a nagy vezénykart, mind az egyes hadtesteket képezik, a leghelyesb itéletet a háboru valódi lényegének mély ösmeretét, lángoló önfeláldozással párositva tanusiták. Hogy Moltke tábornokról ne is beszéljünk, melyik fővezér nem tartaná szerencséjének, ha vezénykarának, élére állithatna egy Voigts-Rhetz, vagy egy

Blumenthal tábornokot; felette érdemtelen, kintinő tisztek, kik az utolsó hadjárat alatt az egyik az első, a másik a második hadsereg táborkarát vezették. És az alattuk álló minden rangu vezénykari tiszteknél is, ezredesek, őrnagyok, századosoknál, a legbecsesebb tulajdonságok, a legszélesebb ösmeretek mily nagy számára találni! Nem ösmerek egyetlen egyet sem közülök, kit háboruban minden tábornok nem tenne meg legörömebben vezénykari tisztjévé. Mily garantiát, sőt mondhatnám biztosságot nyújt a vezénylő tábornoknak e vezénykar, mely oly értelmes, tanult és buzgó tisztekből áll!

Meggyőződésemmel sokkal szilárdabb, mintsem hogy újra és újra ki ne nyilatkoztassam:

Örizzük meg a porosz vezénykartól!

Berlin, 1868, április 23.

Stoffel báró.

II. 1869. aug. 12-ki katonai jelentés.

Általános elmélkedés.

1866-ig, míg Poroszországnak nem volt csak 18 millió lakosa, vágya Németország felett uralkodni arányos volt lakossága és területe csekélységével, melynek következtében másodrendű hatalomnál alig vala több. E hatalom azonban az 1866-ki villámcsapás által óriássá lesz. Hercules ereje öntudatára jut. Csakhamar a német törzsek feletti uralomvágya határt nem ismer. Mi eddig csak sejtelem vala, az hitté, az ige testté lön: és ma a német egység létrehozásának vágya és szükségszerűségének elismerése oly általános és uralkodó, hogy az az is maradandó, bármely akadály, bármely történet daczára. És tartózkodjunk azon hittől, hogy ez érzület hatalma meg fog gyengülni, iránya meg fog változni, mert a napfénynél is válogosabb, hogy az idővel csak meg fog érni, erősödni. — E körülmény elvitázhatlan voltát elismerve, még egy másik nyujt oson elmélkedésre. -- Ha kér-

dezzük, Poroszország mért nem keríté hatalmába a Königräzti csata után egész Németországot, vagy mért nem lép fel nyiltabbau, merészebben a dél-német államok és az észak-német szövetség egyesítésének kérdésében? — mindenki helyben azon kész felelettel áll elő: „mert fél Franciaországtól!“

Es valóban, bármerre fordítsa is Poroszország tekintetét, mindenütt Franciaországot találja tervei kivitelének útjában. Ha már most figyelembe vesszük, hogy a porosz nép mily büszke, cröteljös és dicsvágyó, és saját becsének mily magas öntudatától van áthatva, és hogy Franciaországot századok óta történelmi örök-ellenének tekintti, akkor elképzelhetővé lesznek a bizalmatlanság, elkeseredés, sőt gyűlölség azon érzelmei, melyeket az 1866 ki események által létrehozott helyzet Franciaország ellen felébresztett. Helyesben szólva azt kell mondanom, hogy azon események az említett érzelmekeket csak fejleszték, élénkíték, mert létezni mindig léteztek. Ezt minden éber figyelő feltétlenül meg fogja engedni, s hasonlóképen méltányolandja Poroszország mostani hangulatát Franciaország iránt. Talán sikerülend e hangulat hü képét adnom, ha a porosz nép három alkotó csoportozatát elemezem.

Azok, kik az első és az igaz, számban leggyengébb csoportot teszik, a gyűlölet és irigység közt ingadozó érzelemmel néznek Franciaországra, Franciaország ezen elkeseredett ellenségeivel legstürűbben a porosz monarchia örtartományáiban (északon és keleten) és azon nemzetségek utódaiban találkozunk, melyek az 1806—

1815-iki eseményekbe be voltak bonyolítva, vagy a francia occupatió által legtöbbet szenvedtek, s melyek a Poroszországra Jena után bekövetkezett megaláztatásért a bosszu érzetét leghegyebben őrzék meg. Ezek Franciaországot kiengesztelhetlen gyűlölettel üldözik. Habár apáik kétszer is vonultak be Párisba, azt nem tartják még elegendő megtorlásnak; hanem lángoló vágyakkal lesik az alkalmat, hogy Franciaországot lealázzák, tönkre tegyék.

A második párt legszamosabb. Magában foglalja mindazokat, kikben az említett érzelmek ugyan szintén meg vannak, de már elgyengült mértékben.

Ezek sem felejtették el legkevésbé sem a francia Poroszország irányában követett lealázó eljárását, de nálók gyűlölet és irigység egymást korlátolja. Szabatosan szólva: ők nem szeretik Franciaországot, de féltékenyek rá.

A harmadik töredékhez tartozó poroszok szintén számosak, többnyire üzérek, kereskedők, és általában oly emberek, kik foglalkozásuknál fogva a népek egymásközti czivódásaira nem igen fordítanak figyelmet. Ezek nem viseltetnek Franciaország iránt sem ellenszenvvel, sem roszakarattal; megnyugodnának a Franciaországgal való jó egyetértésben: de mint poroszok féltékenyek hazájuk nagyságára, s eltelvek annak „m i s s i ó“-jától, minek a poroszok a német egység létrehozására irányuló törekvésüket nevezik. E szempontból nekik is Franciaország legalábbalkalmatlan mivel egyedül az szegül ellene e „küldetés“ keresztülvitelének. Innen magyarázható meg, hogy a porosz nép e harmadik

fractiója, minden irányunkbani jobb hangulata mellett is még sem nyomhatja el egészen a nyugtalanság és bizalmatlanság érzetét.

A felhozottakból, melyek hitem szerint helyesek, kiténik, hogy Franciaország ma, nemhogy a poroszoknál valamiképen kedvelt volna, ellenkezően azt érte el, hogy egyfelől gyűlölet, másfelől irigység, és mindenki számára bizalmatlanság és nyugtalanság tárgya lett.

Én kivált a nyugtalanság és bizalmatlankodás azon általános érzelmét kívárom föltüntetni, mely Poroszországot tőlünk teljesen elidegenít és az 1866-diki év eseményeinek kárhozatos következménye.

Az azóta beállott háborgó hangulat itt tán még nyugtalanabb mint Franciaországban. Mindenki többé kevésbe határozottan érzi, hogy a dolgok jelen állapota csak mulékony; kétkedés és félelem fogta el a kedélyeket, az üzlet pangásnak indul, tespedés, lankadtság uralkodik mindenfelé.

Az innen eredő általános érziület körülbelöl e szavakban talál hű kifejezést: „Minden máskép volna, csak az a Franciaország ne tolakodnék a mi belügyeinkbe!” És erre aztán száz meg száz vádat emelnek Franciaország ellen; szeméretetik az 1866-ki fegyverszünet alatt tanusított magatartását, midőn Poroszországot meggátlá, hogy Bécsben dictálja a békét, szemére a porosz hadsereg diadalai által felköltött féltékenységét alaptalan érzélgösségét, állítólagos fegyverkezését és arrogantiáját, melylyel más országok belügyeibe avatkozik. És e helyzeten nem kell megütközni, mert ez a történetek és a két vetély-

társ-nép természetének szükségszerű folyamánya. Iparkodtam annak jellemét közelebbről meghatározni, hogy úgy jobban kimutathassam, mi szerint az okvetlenül háborura vezet.

Azok, kik Francziaországban vagy máshol még lehetők tartják, hogy a két birodalom közt helyreálljon az egyetértés, vagy nem ismerik a porosz jellemet, vagy nem vetik azt kellőleg latba. Mert tagadhatlan, hogy a két vetélytárs-nemzet jelleme, erényei és hibáival fontos alkatrésze az a feletti ítéletnek, vajjon bizonyos helyzetből béke vagy háboru következik-e. Úgy áll itt a dolog, mint két egyénnél, ki peres ügyben egyezmény vagy per lehetősége előtt áll, s hol az egyének lelkületétől, jó és rossz oldalaitól fog függni a két ut közti választás. A porosz nép ép oly könnyen sérthető mint a francia, ép oly büszke, s becsének öntudatától inkább van áthatva; továbbá tetterős, edzett, dicsvágyó és telve becses és derék tulajdonságokkal; de nehézkés, meglehetősen fenhéjázó és minden nagylelkűségtől ment. És e nép vállalta magára a német kérdés megoldását, kerüljön az bármibe, és akár Francziaország beleegyezésével akár nélkül.

Ily komor meghasonlás fejlett ki e két egykén érzékeny, büszke, dicsvágyó és hatalmas nemzet közt, mely örök ellenségnek tekinti egymást, s mely e század elején egymást a legvéresebb meggyalázással illette; két nemzet közt, melyet minden elválaszt egymástól: nyelv, vallás, irány, jellem! Hogyan legyen tehát a viszátkodás békés kiegyenlítése remélhető?

Csak érzelgős államférfiu vagy rajongó, kinek az emberi szenvedély játékaról a legparányibb sejtelve nincs, táplálhatja ama reményt! El kell rá készülvén lennünk: az összecsapás egy közeli napon, véresen és borzasztóan befog következni.

Nem valószínű, hogy ez közvetlenül a német egység kérdése miatt fog megtörténni, legalább nem míg Bismarck ur állandó a szövetség élén. E ritka férfiu, az intelligencia és akaraterej tökéletes egyensúlyának e nevezetes típusa, bizonyára nem fogja magát nyugtalankodás által hibás lépésre ragadtatni. Ő nagyon is jól tudja, hogy az idő legjobb szövetségese és egy Franciaországgal viselendő háboru könnyen kérdésbe hozhatná 1866-ki művét.

Társalgás közben nem rég ő a legőszintébb módon kifejté előttem azon okokat, melyeknél fogva Poroszország Franeziaországgal nem kívánhat háborut, és hogy azt annál kevésbé provokálni nem fogja, s e szavakkal végzé: „Mi sohasem fogunk háborut indítani önök ellen, csak önök ne szegezzék mellünknek a puskát!”

A helyzet válságos volta tehát nem a német egység kérdésében fekszik, hanem igenis azon viszonylagos állásban, melybe e kérdés Franciaországot és Poroszországot sodorta, állás, melyet gyanakodás, féltékenység, tulfeszített érzelgősség jellemeznek, és melyből e két hatalom meg nem szabadulhat, míg a vitás kérdés el nincs döntve. E helyzet csak rosszabbra fordulhat; az általános nyugtalanság azon mérvben fog terjedni, a mint a bizalmatlankodás és féltékenység egyik vagy másik oldalról növekszik.

E hangulatról itt Poroszországban legjobban győződhetni meg. Már ma is a dolgok oly pontra hágtak, hogy a látszólag legegyszerűbb dolog, a legjelentéktelenebb esemény idézheti elő a szakadást. Egy szóval: a háboru hajszálon függ, (la guerre est à la merci d'un incident)!

Akár mi legyen a megindító esemény, az üres fejtek azt fogják a háboru okának venni, holott az ok sokkal mélyebb, sokkal összetettebb. A két nemzet közt fenforgó viszály, mely folyton még növekedőben van, erő gyümölcshez hasonlítható, és amaz esemény, mely a szakítást eszközözlendi, azon esetleges hatáshoz, mely a megérett gyümölcsöt a fáról lerázza.

Poroszország szándékában nincs a támadás.

Már említettem, hogy Poroszország semmiképen sem készül Franciaországot megtámadni, sőt ellenkezőképen mindent el fog követni a háboru kikerülésére. Igen jól tudom, mennyire üt el e meggyőződésem azon véleményről, melynek terjesztésén Franciaországban annyi bizalmatlan itéletű ember fáradozik. Azok mind oly emberek, kik Poroszországot csak hiréből ismerik, s kik saját gyarló szenvedélyeiket és kívánságaikat mint egy egész nemzetét tüntetik föl, s kik a leghaszontalanabb szószaporitásból férzelik össze meggyőződésüket.

Ha e fajta egyének azt a kis fáradságot nem sajnálnák, s Poroszországba jönnének, hogy itt a dolgok állását szenvedély nélkül és minden

pártállástól menten vegyék szemügyre, akkor bizonyára más meggyőződésre jutnának.

Mit nem beszéltek össze, és mit nem beszélnek még Poroszország dicsvágyáról, dölyféről és rettentő hadi készülődéséről!

Poroszország, megengedem, nagyravágyó, s nem is hiányzik nála bizonyos kevélység, és fegyverkezés-e valóban nagyszerű. De következik-e már ebből, minden más alapos bizonyíték hiányában, hogy e készülétek támadásra irányulvák?

Ez ismét alkalmat szolgáltat mély fájdalunkat költeni föl azon körülmény felett, hogy a francia nép roppant többsége mily megvetést gerjesztő tudatlanságban fetreng. És a tudatlanság, meg fogjuk látni, lesz forrása minden csalatkozásainknak!

Hányan találkoztak francziák, kik 1866 előtt iparkodtak volna Németországgal foglalkozni, a német ügyekről szerezni tudomást? nem volt-e számunkra a Rajna mindig „chinai fal“ és nem az-e még most is? És mégis journalisták, írók és mások, kik soha nem is látták Németországot, és soha nem tanulmányozták sem történetét, sem intézményeit, irnak és beszélnek, beszélnek és irnak untig mindazon dolgokról, itéletet mondanak rólok és ily módon uralkodnak egy közönség felett, mely náluk még tudatlanabb.

Ok nem mulasztották el az alkalmat, hogy Poroszország katonai éberségét háborus kihívásnak hirdethessék, s nem is sejtik, hogy a tevékenység már régóta tart, hogy csak folyta-

tása a már létezőnek, mely a nemzet életétől elválaszthatlan.

Igaz csak azon egyetlen tény, hogy a porosz nemzet nagy fejlődési stádiumban van, mi eredménye ama nagy munkának, mely Poroszország feladatát képezte, miután három tartományt annekthált, hogy azt magával egyenlő magaslatra emelje.

Ezt világosabban is akarom elmondani. 1866-ig Franciaország lakossága mindenről, mi a porosz hadsereg szervezetére és Poroszország azon harezias magas törekvéseire vonatkozott, melyekre a király 1860 óta az egész nemzetet terelte, a legtökéletesebb tudatlanságban volt. Az ujjáteremtett és nevezetesen szaporított hadsereg, a teljes érvénybe lépő általános védkötelesség, mely Poroszországnak 600,000-nyi hadsereget adott rendelkezése alá; a szolgálati ágak nagyobb részének javítása, ujja alakítása, a bizottságok megfeszített munkálkodása, az évenkénti nagyszerű őszi hadgyakorlatok, a tartalék és a honvédség gyakorlatai, a hadsereg új mozgósítási tervzetének elfogadása, a tüzérségnek új aczél anyagbólí hátultöltő lövegekkel történt ellátása, a tábori tüzérség szakadatlanul folytatótt gyakorlatai és tett új tapasztalatai, egyszóval Poroszország akkori megmérhetlen hadi tevékenysége — nem volt-e ez mind terra incognita Franciaországban?

Bekövetkeztek az 1866-ki események; nem volt többé szabad Poroszországot ignorálni, és a francia közönség is hozzá látott a tanuláshoz. A mint könnyen előre látható volt, mindenki most azt hitte, hogy mindaz a mit lát, új, s csak

1866-tól datálódik. Hogy a francia közönség oly hangulatban volt, miszerint Poroszország katonai tevékenységét, melyről csak most hallott először valamit, mint Franciaország ellen és támadásra irányzottnak vette, ez az akkor uralgott kölcsönös bizalmatlankodás érzelmének volt köszönhető; melyet ugyanazon év eseményei a két nemzetben költöttek. A nép mind ama katonai tevékenységet, mely épen csak folytatás volt, és a hadseregre fordított szüntelen gondoskodást, mely a meglepetés kikerülésére volt irányozva, a mindenféle gyakorlatokat, nagyszerű hadműveleteket, mind „háborura készüléshöz” vette, melynek célja nem más, mint Franciaországot előzönlöni.

Helyén van itt egy körülményt kiemelni, mely e tévedést előmozdítja. 1866-ban Poroszország Hannoverát, Schleswig-Holsteint, Hessen-Casselt, Nassaut és Frankfurtot annectálta, melyek mind nem bírtak sem katonai szervezetével, sem szabályzataival, sem gyalogsági fegyverével, sem a tüzérség anyagszerével. E tartományokba már most mind azt be kellett hozni. Képzeljük, mily időt és munkát igényel e szervezési feladat arra, hogy a porosz magaslatot elérje és természetesen fogjuk találni, hogy Poroszország ezzel minél korábban elkészülni sietett. Ezenkívül Bajorországgal, Würtemberg és Badennel kötött védelmi szövetséget, melynek következtében ezen államok többé kevésbé a porosz szervezetet, katonai szabályzatokat és fegyverzetet fogadták el. Ezen tény kellő mérlegelése is érdekünkben van, ha azon terjedelmes katonai tevékenységnek,

melynek színtere ma egész Németország, okát helyesen megérteni akarjuk.

P o r o s z o r s z á g ó v a t o s s á g a .

De ha igaz, hogy Poroszország nem táplál semmiféle támadási szándéklatot, ép oly való, hogy hadi készülődését a legmagasb fokra emelé egy francia háboru valószínűsége, vagyis inkább azon általános hit, hogy a háboru kikertülhetlen és a sors határozata.

Én behatóbban kívánok szólni a szomorító ellentétről, melyet egyfelől Poroszország figyelmes előrelátása, és az ezzel együttjáró óvatosság, — másfelől Franciaország azon elvakultsága és gondatlansága képeznek, mely elvakultság annak belátását megakadályozza, hogy a háboru, mint a sors kényszere előttünk áll, és hogy minden más tekintet e földolognak alárendelendő.

Már kifejeztem véleményemet az egymásra csapás esetéről, midőn azt mondtam, hogy a háboru előbb vagy utóbb ki fog törni, és nem is csodálkozom tehát, hogy e véleményemet itt sokan osztják, hanem inkább elszomorkodom, mint minden hazáját szerető francia, ellenségeink éleslátásán.

Poroszország, mint már mondtam, hivatva érzi magát, hogy küldetését, a német birodalom egységének helyreállítását teljesítse, — és erősen el van tökéelve e küldetés keresztülvitelére. Más részt igen jól tudja, hogy e terv kivitelét Franciaország nem nézheti közönyösen, hogy 1866-ki diadalai ős ellenének kényelmetlenek, és hogy a kölcsönös gyanakodás oly annyira

elmérgesedett, hogy a legparányibb esély képes a háborút feltámasztani; minthogy pedig a nemzet komoly és ovatos, nyitva is tartja szemét, nehogy a kitörő konfliktus által meglepettessék, és el van szánva minden rendelkezése alatt álló eszközzel, ha kell, ellentünk sikra szállani.

Innen Poroszország hadi tevékenységének azon megfeszítése; innen azon sietősség, hogy három új hadtestét és a szász hadtestet is, melybe szintén behozta hadi szervezetét, szabályzatait és fegyverzetét, a meglevőkkel egyenlő fokra emelje; innen azon kiadások, azon mindenféle javítások, melyek az 1866. év gyümölcsői; innen azon költséges hadgyakorlatok; innen a törekvés, erős tengeri erő teremtése után.

Jó lesz tehát tudnunk: mi Poroszországot nem fogjuk meglepni. Katonai szervezete, mely lehetővé teszi, hogy 20—25 nap alatt határainkon több egyenként 100,000-nyi sereget összpontosítson, a kormány ébersége, mely a rendszabályokat vezeti, hite, hogy Franciaországgal egy végső harc kikerülhetlen, — elegendő okok arra, hogy azon órában, melyben a végzetes küzdelem előáll, Poroszország tökéletesen fel-fegyverkezve léphessen ki elénk.

Franciaország gondatlansága, és ennek gyászos következményei.

Hát Franciaország e válságos körülmények közt vetélkedik-e Poroszországgal vigyázatos-ságban? Fájdalom — nem! És mi még fájdalmasabb az, hogy senki sem tudná megmondani, mikor szakad vége ama gyászos elvakultságnak,

mely Franciaországot meglepte. Mialatt iszonytató háboru előjelei mutatkoznak a láthatáron, s a kitörés óráját várja, addig csak legelkeseredettebb ellenünk veszi észre e borzadalmas vész biztos közelségét. Lesi a harc pillanatát, bár azt nem óhajtja; kész sikra szállani nemzetének összes férfierejével, a világ legfegyelmesebb, legjobban szervezett, legkeményebb katonáival egy teljes milliójával! És Franciaországban, hol mind a negyven milliónak meggyőződése kellene hogy legyen, mikép a háboru elkerülhetlen sors, és csak az első alkalomra vár; hol minden más gondolatnak háttérbe kellene szorulnia, azon főgond elől hogyan menthető meg az állam,—Franciaországban alig akad egyik vagy másik, ki a helyzet tiszta képét bírná, s ki tudatában volna a veszélynek, melybe az minket sodorni kész.

Annak, hogy én hazámat féltsem, főoka éppen azon feltűnő ellentétben rejlik, mely Poroszország éles látása és Franciaország elvakultsága közt mutatkozik. Nemzetek mint egyesek, fenyegető veszély elhárítására csak annak teljes tudatában képesek a szükséges rendkívüli előkészületeket megtenni. Ellenkező esetben tétlenek maradnak, s lesújtó csapásoknak mennek elébe.

Ugy azonban látjuk, hogy Poroszország minden más tekintet alárendel a háborus előkészületek életkérdésének, és hogy minden perczben kész a rendelkezésére álló óriási haderőkkel sorompóba állani; míg Franciaország mindinkább elgyengül, s biztonságával mitsem törődik.

Ily látvánnyal szemben aztán lehetlen kesérti panaszra nem fakadni azon átkozott tudatlanság

és kárhozatos elvakultság ellen, mely elzárja előttünk annak belátását, mit Poroszország oly tisztán felismert: a háboru végzetszerű elkertülhetlenségét.

Azon ellentét, melyet a két ország e tekintetben feltüntet, fájdalom, minden más viszonyaikban is feltalálható: a kamarákban, a sajtóban, a két nemzet erkölcsi viseletében.

A p o r o s z k a m a r á k b a n a pártok, bármint térjenek is el egymástól a belügyi politika kérdéseiben, egyek azon gondolatban, hogy utját kell állani annak, a mit ők a mi hamis dicsvágyunknak tulajdonítanak, a német ügyekbe való avatkozásunknak. Hő hazaszeretettől lángolva, éles előrelátással feláldozzák a pártérmeket a nemzet javának és egyképen támogatják és bátorítják a kormányt azon törekvésében, hogy félelmes haderőt szervezzen, tekintélyes tengeri hatalmat teremtsen, és hogy így a döntő pillanatban majdan készen állhasson.

Mit látunk ellenben F r a n c z i a o r s z á g b a n ? E g y p a r l a m e n t e t, mely azzal dicsökszik, hogy az országot képviseli, s mely csakugyan változandóságával és könnyelműségével, nem bánom, annak hü tükre, a miről a mozgó nemzetörségről szóló törvény tesz tanúságot, mely csupán csak a kamaráknak köszönhető; valamint ama megrögzött rövid látás, melylyel a Németország felől közeledő vészfelhőt észrevenni nem akarja.

Egy m a j o r i t á s t, mely majdnem kivétel nélkül közepszerű egyéniségekből áll, egyéniségekből kik nem birnak sem jellemmel, sem nemes

lelkülettel, sem a dolgok azon ismeretével, mely törvényhozónál nélkülözhetlen.

Egy ellenzékét, melyet hiu és dicsvágyó ügyvédek uralnak, kik nem ismernek más hazafiságot, mint kaján vádaskodásukat és kiszámított boszúterveiket, kik képtelenségöket és tehetlenségöket szónoklati szátyárkodással igyekezzenek elpalástolni, s ezt mind oly álarcz alatt mintha az ország érdekeit csakis egyedül ők hordoznák szívökön, ők, kik olesó népszerűség hajhászásában a kormányt minden katona, minden krajezár miatt számon veszik, kiket csak megvetni lehetne, ha felfogni képesek volnának, mily bűnös eljárást követnek, midőn Franciaországot még inkább meggyengíteni segitenek, mi annyit tesz, mint azt legfélelmesebb ellenségének elárulni!

Az e fajta emberekre ráillik ama szó: „Ujkori Tersitesek ők, marók nyelveléssel, de gyöngék szívben és karban, inkább fecsegésre, mint harcra termettek.“

Ugyanezen ellentéttel találkozunk a két ország sajtójában.

Mig a porosz sajtó semmit sem mulaszt el, hogy Franciaország ellen irigykedést és gyűlöletet költson; mig eszköz dolgában vissza nem riad még a gyalázás és rágalom elől sem, hanem mindig egyértelmű, valahányszor a közönség francia-ellenes szenvedélyeit kell szítani, mi végre országunkat mint Németország egyedüli kiengesztelhetlen ellenségét mutatja be; mig a sajtó teljes nagy tekintélyével a kormányt azon intézkedések keresztülvitelében támogatja, melyekkel az minden eshetőségek ellen biztos-

ságot teremteni fáradoz, — mit látunk addig Franciaországban?

Ott a sajtó, melynek szervei nagyjából nem is sejtik a helyzet veszedelmes voltát, szüntelenül azonvan, hogy az ország alapintézményeit megingassa. A napi lapok terjesztik a hadseregben a fegyelmetlenséget és demoralisatiót, és azt sem tartották méltóságuk alatt, hogy a létszám lejobb szállítását, sőt a lefegyverzést követeljék, a helyett, hogy Franciaországot felhivják, szedje össze minden erejét, minden katonáját és nézzen egyetértve a harcz elé, mely tán közel van, és mindencetre rettenetes lesz.

Ha végre a két ország erkölcsi állapotát nézzük, el kell ösmernünk, hogy az a messze látó, óvakodó és feladatának oly tiszta tudatában élő porosz nép — egyszersmind Európa legtanultabb és legfegyelmeltebb népe; hogy életerős, tettvágyó és hazafias, s erkölcsi gyönyör által még el nem puhult, és hogy hő meggyőződését s a tiszteletreméltó tiszteletét megőrizni tudta.

Mily sajtó ellentét! Franciaország mindent kinevet, és a legszentebb dolgok ott már nem számolhatnak tiszteletre. Az erény, a család, a hazaszeretet, a becsület, a vallás már csak gúny tárgyul figurálnak a könnyelmű és kételkedő nemzedék előtt. A színházak a szemérmatlenség és feslettség iskoláivá fujultak. Minden oldalról cseppen a méreg a tudatlan és elpuhult társadalom szerveibe, mely nem bír többé sem azon belátással, sem tetterővel, melyek szükségesegek volnának arra, hogy jobb, jog és igazságra alapított intézményeket teremtenénk,

intézményeket, melyek korunk szellemében főképp oda volnának irányozva, hogy műveltebbé, erkölcsösebbé tennék a társadalmat. De úgy a nemzet minden szép tulajdonságai lassankint elhervadnak; a nemeslelkűség, a becsület, szellemünk varázsa és lelkünk lendülete el-elvész, és e nemes francia faj nem sokára már csak hibáiról lesz felismerhető! És ezalatt Franciaország észre nem veszi, hogy derekabb nemzetek megelőzik őt a haladás versenyében, és hogy lassanként másodrangú nemzetté süljed.

Jól tudom, hogy Franciaországban előadásomat nem igen fognák inyök szerint találni, bár a mit mondtam, csak a tiszta igazság.

Óhajtanám, hogy felvilágosodott és előítélettől ment francia emberek jönnének Poroszországba és tanulmányoznák ez országot. Majdhamar komoly, szivós és erőteljes nemzetre ösmernének, mely ugyan nélkülöz minden bájta, minden gyöngéd és nemes érzületet és mindazon tulajdonokat, melyek vonzóvá tesznek, de e helyett a legtiszteletreméltóbb erényekben bővelkedik, milyenek: a munka és tanulmány szeretete, fáradhatlan szorgalom, rendszeretet és takarékoság, hazafiság, kötelességérzet és a személyes méltóság öntudata, mihez az állam és a törvény iránti tisztelet járul.

Látnának egy kitünően szervezett országot, melynek kormánya szilárd, egészséges és erkölcsi alapon áll, hol a magas körök rangjukhoz méltóan viselve magukat, megóvják őket illető befolyásukat, hol azok egyszersmind a legfelvilágosodottabb polgárok, a hazafias áldozatkészségben jó példával előljárók és folyton az állam

szolgálatában érdemesülnek; egy oly országot végre, hol minden a maga helyén van, és hol a társadalom testének minden egyes részében a legnagyobb rend uralkodik. A Poroszországot szemlélők azt tán önkénytelenül egy csodálatra ragadó, de masszív épülethez fognák hasonlítani, mely tetejétől alapjáig rendithetlenül összetart, s melyben minden kő azon a helyen van, a hol ezt az egésznek tartóssága kívánja, egy épülethez, melynél mesteri tervezetét csodáljuk, de melyen a szem nem talál gyönyört, s mely által az érzék meg nem indittatik.

Mily ellentéte ez azon rendetlenségnek, mely Franciaország társadalmi állapotaiban elharapódzott, hol minden össze-vissza van hányva-
vetve, minden összekeveredett; hol azon ürügy alatt, hogy mindenkinek minden hivatalra egyenlő igénye van, az állások betöltésénél nem néznek a műveltség, erkölcsiség és tudomány oly fontos egyensúlyára, a minek következménye aztán, hogy a legfőbb és legfontosb hivatalok és állomások egy része műveletlen emberek kezébe jut, kik csakis bizonyos szaktügyességgel bírnak; más része tudatlanoknak, kik a képességet csak társadalmi rangjukkal vagy világi jártasságukkal pótolhatják. Balvégzetes és felszlató viszonyok! Innen van, hogy Franciaországban nagyobb számmal mint bár máshol találkozzunk azon irigységtelt emberekkel, kiket nem vesz körül társadalmi kötelék, azon pályájukból kivetett elmékkal, melyek keresik az élet igaz utját, de ezt feltalálni képtelenek.

E tekintetben Franciaország oly zilált társadalmi állapota a porossal szemben a régi Gö-

rögorszag egyik építészeti remekművéhez hasonlítható, mely földrengés által legmélyebb alapjáig összeropedve, most már csak egybefüggés nélküli egymásra dőlt romhalmazat. Az utas csodálja még a pompás vagy kecses részleteket, melyek a földön körülötte hevernek ; de ez oly látvány, mely ha varázsos hatását a szellemre el nem téveszti is, a szívet mély bánattal tölti el.

Hogyan is bírná elnyomni szomorkodását amaz ellentét felett az a francia, ki úgy, mint én, a háboru elkerülhetlenségéről meg van győződve. Nem szabad elfelednünk, hogy e háboruban Poroszország, vagy helyesen szólva az észak-német szövetség tanult, fegyelmezett és erősen szervezett katonák egy milliója felett fog rendelkezni, míg Franciaország alig állíthat harcra 3—4 százezer embert ! Azonfelül a szövetség seregei összes férfi lakosságát, összes értelmiségét és minden élő erejét foglalják magukban azon nemzetnek, mely a jövőbeni bizalomtól, tettvágy és hazaszeretettől el van telve, míg a francia sereg majdnem kizárólag a nemzet legtudatlanabb és legvagyonatlanabb osztályaiból alakul.

A német hadsereg épen azon körülmény folytán, hogy a nemzet minden osztályát, minden férfiát magában egyesíti, páratlan támaszt és erősítést találанд az összes nemzet osztatlan szeretetében és tiszteletében, míg a francia sereg, melyet az egyik párt haszontalan intézménynek néz, a másik meg romlottság és fegyelmetlenség terjesztése által alapjában megingatni iparkodik, a becstülés teljes hiánya által lesujtatik és feladata tökéletes félreismerésében éldégéli napjait.

Még utolszor hívom fel a figyelmet a két nemzet közt és hadseregeik közt feltűnő ezen ellentétre. Nem hallgathattam el, hogy az számomra és több Berlinben tartózkodó francia számára ki a háborút kikerülhetlenné tartja, a legfájdalmasabb gond és folytonos bánat forrását képezi. —

Tullépném meghatalmazásom korlátait, ha azon nagyszerű rendszabályok megjelölését kísérleném meg, melyek egyedül lennének képesek az oly siralmas állapotokon segíteni. De hogyan hallgathatnám el Franciaország azon erkölcsi felbomlása feletti megütközésemet, mely ott oly borzasztó haladást tesz, és hogyan ismerhetni félre, hogy a francia nép megrögzöttsége, valamint elvakult önbittsége állhatatosan akadályozzák azt a kórság felismerésében?

A kormány feladata volna a teljes regeneráció balaszthatlanná vált munkáját felkarolni; de e nemes törekvés csak akkor járhatna sikerrel, ha leglényegesebb állami intézményeink nagy része gyökeresen átalakíthatnák, vagyis inkább oly mások által pótolhatnák, melyek képesek volnának a népműveltségét és erkölcsét gyarapítani és benne férfias eredményeket fejleszteni.

Azon, a nép újjászületését előkészítő intézmények közül kivált kettő tartozik első sorba: az általános védkötelezettség és az iskolakényszer, a minek okvetlen szükségét Poroszország elegendőképen bizonyítja.

Hogy csak az általános védköteleességről említek fel egyet-mást, mindenek előtt azt kérdelem, bíre a francia nép az annak elfogadására és ke-

resztülvitelére nélkülözhetlen tulajdonságokkal? A felelet erre fájdalom leverő! Az a nép, a mely önhittséggel úgy megtelt, mely önzés által annyira elsatoyult, alig fogja magára vállalni azon intézményt, melynek erősítő és gyümölcsöző hatásáról sejtelve sincs, és melynek keresztülvitelére erények kívántatnak meg, melyekkel nem bir, értem az áldozatkészséget, az önmegtagadást és kötelességérzetet.

Valamint azon egyes ember, ki csak az élet-tapasztalás súlyos tanai által tud javulni, a népek is államintézményeik javítására csak akkor szánják el magukat, mikor már kegyetlen tapasztalások által győződtek meg annak elkerülhetlenségéről.

Poroszországnak Jénára volt szüksége, hogy magába térjen; és a szükségképiesség tapasztalására, hogy egészséges és férfias intézmények által megifjodjék, hogy az általános védkötelesség elvét minden polgár számára elfogadja.

És, mellékesen mondva, ha Poroszország ezen intézményt ideje korán meg nem honosítja, ma annak keresztülvitele többé lehetséges nem volna.

Franciaország ötven év óta csak egyszer volt oly körülmények között, melyek az általános védkötelesség állami intézményné való emelésére kedvezők voltak. Ez 1848-ban volt, midőn a nemzetgyűlés, a februári forradalom eszméinek befolyása alatt oly helyzetben vala, hogy az általános védkötelességet, mint az oly fenhangon hirdetett e g y e n l ő s é g kifolyását valóban és komolyan megállapíthatta volna.

Tett is ez irányban kísérletet, midőn hadsere-

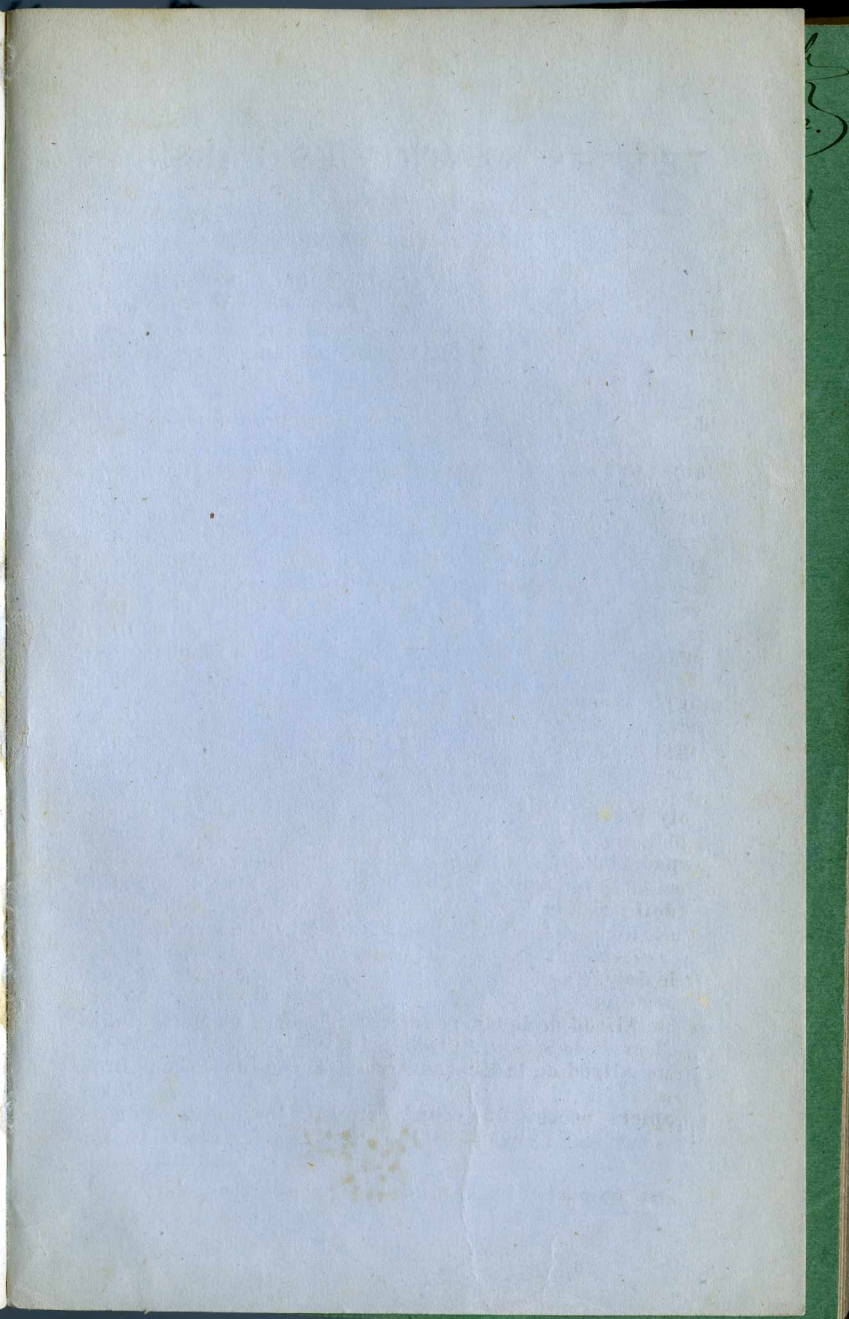
günk szenyfoltjainak és sebeinek egyikét, a helyettes állithatását, megszüntetni szándékozott. Bizottság neveztetett, melynek előadója Lamoricière tábornok volt. De a nemzetgyűlés többsége a bourgeoisie önző és kicsinyes nézeteinek uralma alatt állván, a törvényjavaslatot megbuktatta.

És én tartózkodás nélkül nyíltan kimondom: Amaz emberek, kik Franciaországot megakadályozák, hogy már 1849-ben oly utra térjen, mely később az általános védkötelesség elfogadására és annak a népek erkölcsi és értelmi fejlesztésére felette üdvösen ható következményeire vezetett volna, az ország sorsára balvégzetes befolyást gyakoroltak!

Berlin, 1869, augusztus 12.

Stoffel báró.

Dr. BALLAGI GÉZA.

TETTEY NÁNDOR ÉS TÁRSA

könyvkereskedése

Pesten, váczi-utca a vastuskóhoz,

mely a magyar irodalom összes termékein kívül, a külirodalom jelenségeinek bármely szakba vágó termékeit folyton készletben tartia, ajánlja új vállalatát a mivelt magyar közönség szives bizalmába és pártfogásába. Kivánatra áttekintés végett a legújabb munkákat időközben megküldi.

Ugyanitt kaphatók:

- Held.** A nagy francia forradalom története. Ford. Endrödi Sándor. Pest, 1871. 2 frt
- Ladányi Gedeon,** a magyar királyság alkotmánytörténete, a szatmári békekötésig. Debreczen, 1871. 5 frt
- Lamartine Alphon.** A girondisták története. Fordította Jánosi Ferencz. 10 kötet. Pest, 1868. Ára 10 frt
- Pesty Frigyes.** A világtörténelem napjai, a legrégebb időtől kezdve a jelenkorig, különös tekintettel Magyarországra. Bevezetéssel Horváth Mihálytól. 2 kötet. Pest, 1870. Ára 10 frt
- Szilágyi Sándor.** A Rákócziak kora Erdélyben I kötet. Pest, 1869. Ára 3 frt 60 kr.
- Szilágyi Sándor.** Zrinyi Péter és társai ligája története s a rendkívüli törvényszék. Lipcse 1867. 1 frt
- Szilágyi Sándor.** Rákóczy és Pázmány. Történeti rajz. A két államférfi levelezéseivel és okmánytárral ellátva. Pest 1870. Ára 1 frt 80 kr.
- Szokoly Viktor.** A zsarnokok titkai Krisztus születésétől a legújabb korig. 4 kötet. Pest, 1871. 4 frt
- A Vérspad Titkai.** Emlékiratai a hét nemzedéken keresztül Párisban hóhéroskodott Sanson családnak Pest, 1868. 6 kötet 6 frt.
- Dr. Adolf Geisler.** Die Weltgeschichte von Anfang der historischen Kenntniss, bis auf unsere Zeiten. Mit 24 Stahlstichen. Neu Ausgabe in 3 Bänden. Leipzig, 1871. 7 fl 44 kr.
- Camille Joly.** Napoléon III. et les factions en 1870. St-Josse-Ten-Noode 1870. 50 kr.
- Le comte Alfred de la Gueronnière.** L'homme de Metz. (Suite de L'homme de Sedan). Bruxelles, 1871. 85 kr.
- Le comte Alfred de la Gueronnière.** L'homme de Sedan Bruxelles, 1871. 85 kr.
- Les Papiers Secrets du second empire.** Documents authentiques annotés. Bruxelles 1871. 4 füzet. Egy-egy füzet 65 kr.

Pest. Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában. 1871.

